

Assessment of Social Sustainability in the Farahzad Eco-Park Project, Tehran

Roghaye Aghajani Khonakdar¹ | Mohammad Reza Mehrabani Golzar²

1. Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
2. Corresponding Author, Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. E-mail: mehrabani@arc.ikiu.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 10 May 2025 Received in revised form: 26 Aug 2025 Accepted: 01 Sep 2025 Available online: 22 Dec 2025 Keywords: Social sustainability, Farahzad Ecopark, Informal neighborhoods, Social sustainability indicators, Urban landscape design.	Assessing social sustainability—one of the core pillars of sustainable development—is essential for identifying and mitigating negative social impacts and enhancing the long-term functionality of urban spaces. Farahzad Ecopark, a landscape-oriented project located in one of Tehran’s informal settlements, exemplifies an initiative that, while environmentally focused, also demands careful attention to its social dimensions. This study aims to evaluate the extent to which social sustainability has been addressed in the development of Farahzad Ecopark. Employing a qualitative research methodology grounded in content analysis, data were collected through semi-structured interviews with local residents and users, supplemented by direct observation. The data were coded and interpreted using an intratextual analysis approach. The findings, based on five primary indicators and fourteen sub-indicators of social sustainability, reveal that although the project has enhanced visual aesthetics and improved access to public space, its performance in addressing social dimensions remains limited. Key challenges identified include weak community participation, neglect of local cultural identity, inequitable distribution of spatial and economic resources, insufficient psychological security, and unstable social vitality. The study concludes by emphasizing the need to reframe urban landscape regeneration through context-sensitive, participatory, and justice-oriented approaches—models that acknowledge local community capacities, offer replicable frameworks for similar urban contexts, and foster inclusive, sustainable environments for all societal groups.
Cite this article: Aghajani Khonakdar, R., & Mehrabani Golzar, M. R. (2025). Assessment of Social Sustainability in the Farahzad Eco-Park Project, Tehran. <i>Geography and Environmental Sustainability</i>, 15(4), 99-120. https://doi.org/10.22126/GES.2025.12155.2869	
	© The Author (s). DOI: https://doi.org/10.22126/GES.2025.12155.2869 Publisher: Razi University

ارزیابی پایداری اجتماعی در پروژه اکوپارک فرحزاد، تهران

رقیه آقاجانی خنکدار^۱ | محمدرضا مهربانی گلزار^۲

۱. گروه معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران
 ۲. نویسنده مسئول، گروه معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران. رایانامه: mehrabani@arc.ikiu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰ دسترسی آنلاین: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱ کلیدواژه‌ها: پایداری اجتماعی، اکوپارک فرحزاد، محلات غیررسمی، شاخص‌های پایداری اجتماعی، طراحی منظر شهری.	ارزیابی پایداری اجتماعی به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار، جهت شناسایی و کاهش پیامدهای اجتماعی منفی و کارایی فضا در بلندمدت بسیار مهم است. اکوپارک فرحزاد، به عنوان پروژه‌ای منظر محور در دل یکی از مناطق غیررسمی شهر تهران، نمونه‌ای است که در کنار نگرانی‌های زیست محیطی، نیاز به توجه به ابعاد اجتماعی آن می‌باشد. در همین راستا هدف این پژوهش بر آن است تا به ارزیابی پایداری اجتماعی در ساخت اکوپارک فرحزاد بپردازد. روش تحقیق در این مطالعه کیفی و مبتنی بر تحلیل مضمون است. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با کاربران و ساکنان محلی، مشاهده، گردآوری و سپس با استفاده از رویکرد تحلیل درون‌متنی، کدگذاری و تفسیر شده‌اند. یافته‌های این پژوهش با تحلیل ۵ شاخص اصلی با ۱۴ زیرشاخص پایداری اجتماعی، نشان داد که هرچند اکوپارک فرحزاد از نظر کالبدی موجب ارتقاء کیفیت بصری و دسترسی به فضای عمومی شده، اما در ابعاد اجتماعی، عملکردی محدود داشته است. ضعف در مشارکت محلی، بی‌توجهی به هویت فرهنگی محله، توزیع ناعادلانه فرصت‌های فضایی و اقتصادی، فقدان امنیت روانی و سرزندگی ناپایدار، از جمله چالش‌های شناسایی شده در این پروژه هستند. نتیجه‌گیری پژوهش بر ضرورت بازنگری در رویکردهای بازآفرینی منظر شهری و حرکت به سوی مدل‌های زمینه‌گرا، مشارکت‌محور و عدالت‌محور تأکید دارد؛ رویکردی که بتواند ظرفیت‌های جامعه محلی را به رسمیت شناخته، الگوی قابل تعمیمی برای دیگر فضاهای شهری مشابه ارائه دهد و زمینه‌ساز شکل‌گیری فضاهایی پایدار برای همه اقشار جامعه شود.

استناد: آقاجانی خنکدار، رقیه؛ مهربانی گلزار، محمدرضا (۱۴۰۴). ارزیابی پایداری اجتماعی در پروژه اکوپارک فرحزاد، تهران. *جغرافیا و پایداری محیط*.

<https://doi.org/10.22126/GES.2025.12155.2869>. ۱۲۰-۹۹، (۴) ۱۵

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: <https://doi.org/10.22126/GES.2025.12155.2869>

مقدمه

نادیده گرفتن مسائل اجتماعی در بسیاری از پروژه‌های منظر شهری می‌تواند اثربخشی و پایداری آنها را تضعیف کند. به همین دلیل در زمینه طراحی و ساخت اکوپارک‌های شهری، انجام ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای شناسایی و کاهش پیامدهای اجتماعی منفی بالقوه و کارایی فضا در بلندمدت بسیار مهم است و پروژه‌ها می‌بایست اطمینان حاصل کنند که به مسائل اجتماعی و نیازهای جوامع رسیدگی کرده‌اند. این موضوع در بافت‌هایی که در همجواری با فضاهایی که دچار انزوای اجتماعی هستند مانند سکونتگاه‌های غیررسمی و مناطق حاشیه‌ای، از اهمیت مضاعفی برخوردار است.

اکوپارک فرحزاد به عنوان نمونه‌ای از این پروژه‌ها، در حاشیه یکی از سکونتگاه‌های غیررسمی شهر تهران، با رویکرد احیای اکولوژیکی، حذف ساخت‌وسازهای غیرمجاز و ارتقای کیفیت محیط طبیعی اخیراً احداث شده و در عمل نیز موجب تحولات کالبدی و زیست محیطی در محدوده شده است. با این حال تجربیات معاصر طراحی نشان داده که با نگاه یک‌جانبه به ابعاد اکولوژی، رونق اجتماعی فضا با گذشت زمان از دست رفته و بر فضاهای متروک شهری افزوده می‌شود؛ هرچند فضا از نظر رعایت مسائل اقلیمی و زیست محیطی پیشرفته باشد. در نتیجه در طراحی اکوپارک‌ها نیاز به نوعی احیا از طریق اقدام میان‌رشته‌ای مبتنی بر نیازهای جامعه، با ارائه راه‌حل‌های چندمنظوره درازمدت براساس اهداف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌باشد (Loures, 2015). برای دستیابی به یک نتیجه موفق، طراحان باید نسبت به ایده‌ها، نیازها و نگرانی‌های افراد مختلف آگاه باشند و پارک‌هایی طراحی کنند که از نظر اجتماعی پایدار باشند و نیازهای گروه‌های مختلف کاربران را برآورده کنند. چرا که این امر تضمین می‌کند که تلاش‌های توان‌بخشی نه تنها در کوتاه‌مدت بلکه در بلندمدت نیز قابل اجرا است. با این حال، باتوجه به همجواری پروژه اکوپارک فرحزاد با مناطق اسکان غیررسمی و مسائل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با آن، به نظر می‌رسد این پروژه، علی‌رغم توجه به ملاحظات زیست محیطی، نتوانسته است به طور کافی به چالش‌های اجتماعی این منطقه بپردازد و در نتیجه، موفق به تبدیل این منظر به یک فضای فعال و پویای زندگی شهری نشده است. این کاستی ممکن است در بلندمدت به ناکامی پروژه منجر شود. بر همین مبنا این تحقیق بر آن است تا به این سؤال پاسخ دهد که آیا تلاش‌های ساخت اکوپارک فرحزاد توانسته به طور مؤثر به چالش‌های مربوط به پایداری اجتماعی پاسخ دهد؟

ضرورت انجام این پژوهش از این بابت است که یک شهر محصول ارتباط پیچیده بین محیط زیست و فعالیت‌های انسانی است که در آن احساسات عمومی شهروندان نسبت به استفاده از زمین، یک مرجع اجتماعی مهم برای برنامه‌ریزی شهری پایدار است (Yang et al, 2022). برنامه‌ریزان شهری، باید بر استراتژی‌های فضای سبز شهری که به صراحت از پایداری اجتماعی و اکولوژیکی محافظت می‌کند، تمرکز کنند (Mersal, 2017). اکوسیستم‌های شهری و حومه‌ای برای توسعه پایدار شهری (SUD) مهم هستند (Das et al, 2023)؛ به همین منظور، سیستم طراحی پارک به عنوان هدایتگر جامع و محل ارتباط انسان و طبیعت، به عنوان فضای عمومی فراگیر نقش اساسی در پیشبرد پایداری اجتماعی دارد. این فضاها نه تنها برای اوقات فراغت و تفریح، بلکه به عنوان قطب‌های حیاتی برای تعامل اجتماعی، افزایش انسجام اجتماعی و کاهش نابرابری‌ها در جوامع عمل می‌کنند، تعاملات اجتماعی را ارتقا می‌دهند، حس تعلق را تقویت می‌کنند، درک ایمنی را افزایش می‌دهند و میزان جرم را کاهش می‌دهند و در نتیجه به پایداری جامعه کمک می‌کنند (Buyukağacı & Arısoy, 2024) و با طراحی خوب، زمینه‌ای خنثی برای همه گروه‌های جامعه فراهم می‌کنند و می‌توانند از طریق فرصت‌های متنوع و فراوان موجود برای تعامل اجتماعی، به کانون روح جامعه تبدیل شوند (Jameel & Hussien, 2023)؛ به همین منظور ارزیابی پایداری اجتماعی برای ارزیابی اکوپارک‌های شهری که به جهت حفظ ارزش‌های طبیعت و توجه به ثروت‌های طبیعی ملی (موحد و همکاران، ۱۳۹۴) در مناظر از دست رفته شهری با ایجاد ارتباط میان انسان و طبیعت، مناظر را به سمت پایداری و یکپارچگی اکولوژیک سوق می‌دهند، امری حیاتی است، چراکه شناسایی اثرات اجتماعی جوامع محلی (Dendena & Corsi, 2015) به آن‌ها کمک می‌کند تا نه تنها سازگار با محیط زیست بلکه فراگیر از نظر اجتماعی نیز باشند و این امر در صورتی که محقق نشده باشد در آینده تحت تأثیر مسائل اجتماعی و فرهنگی با مشکلاتی مواجه خواهد شد.

مطالعه پیشینه نظری تحقیق نشان می‌دهد، تا میانه دهه ۱۹۹۰ بیشتر تحقیقات بر ابعاد محیط زیستی توسعه پایدار

تأکید داشته ولی در حال حاضر تأکید اصلی بر سه بعد محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی پایداری می‌باشد (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲). در معرفی شاخص‌های ارزیابی پایداری اجتماعی، پژوهشگران متعددی انواع شاخص‌ها را معرفی کردند. به طور مثال: نوریان، معیارهای پایداری اجتماعی را شامل: هویت، سرزندگی، تعلق خاطر و امنیت می‌داند (مومن‌پور و ذاکر، ۱۳۹۷). قهرمان‌پوری و همکارانشان، جنبه‌های مختلف مقوله پایداری را، عدالت اجتماعی، رضایت از نیازهای انسان، رفاه و کیفیت زندگی، تعامل اجتماعی، حس اجتماعی و حس مکان معرفی کردند (Ghahramanpouri et al., 2013). محققانی نیز از مولفه‌هایی نظیر عدالت فضایی، برابری اجتماعی، انسجام اجتماعی، سرمایه اجتماعی، تعادل و ثبات اجتماعی بهره برده‌اند، (Dempsey et al., 2011) و پژوهش‌هایی نیز با بهره‌گیری از این شاخص‌ها تا حدودی پایداری اجتماعی را در فضاهای شهری مورد ارزیابی قرار دادند. برای مثال: بویوکاچچی و آریسوی (۲۰۲۴) در مقاله‌ای، با ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی در پارک تپه علاالدین ترکیه به این نتیجه رسیدند که این پارک به دلیل هویت، امکانات و انسجام اجتماعی بسیار ارزشمند است و نیاز به پیشرفت‌های قابل توجهی در زمینه‌هایی مانند امنیت و ایمنی، احساس مکان و راحتی دارد (Buyukgacçi & Arısoy, 2024) و همچنین نیک‌زاد و منصوری (۱۴۰۳)، در مقاله‌ای به چگونگی احیای مناظر پسا صنعت در جهت افزایش پایداری اجتماعی پرداختند و نتیجه گرفتند که بی‌توجهی به هویت این مناظر، مخاطبین اصلی و نیازهایشان باعث شکل‌گیری اقدامات صرفاً کالبدی شده است.

در ارتباط با نمونه موردی پژوهش که اکوپارک فرحزاد است باید گفت قبل از احداث این پارک، پژوهش‌هایی در محله فرحزاد صورت گرفته است که معضل اصلی این محله را مسائل اجتماعی آن شناسایی کرده‌اند. از جمله: خراسانی و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با بررسی متغیرهای مشارکت، همبستگی و امنیت اجتماعی، بهداشت محیط، ایمنی، فضاهای گذران اوقات فراغت و... رضایتمندی ساکنان فرحزاد از کیفیت زندگی را در سطح پایین و متوسط اعلام کردند. خوشقدم و رزاقی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای مؤلفه عملکردی را اولین اولویت در ارتقا کیفیت محیطی این محله اعلام کردند که با شاخص‌های پایداری اجتماعی اشتراک دارند. افشارنیا و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای، با ارزیابی عدالت فضایی طرح ساماندهی محله فرحزاد به این رسیدند که این طرح به میزان کمی با برخی از معیارهای عدالت فضایی مانند مشارکت محوری، مشاوره با مردم، استحقاق، توزیع عادلانه منابع، آزادی و برابری فرصت‌ها انطباق دارد.

طاهر و همکاران (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای بهبود زیرساخت اجتماعی و فرهنگی را از مهم‌ترین اولویت‌ها جهت بهبود وضعیت محله معرفی کردند و صالحی و همکاران (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای، نشان دادند، افزایش بهداشت و امنیت، مشارکت‌پذیر کردن مردم، افزایش پایداری اقتصادی به ترتیب از مهم‌ترین اهداف عرصه‌های مدیریتی، اقتصادی و کالبدی در محله فرحزاد هستند. در نتیجه ارزیابی پایداری اجتماعی در طراحی اکوپارک فرحزاد که در هم‌جواری با این محله اخیراً اجرا شد جهت ساماندهی به معضلات این محله و پایداری طرح در آینده امری ضروری است. در مقایسه پژوهش‌های صورت گرفته، در این پژوهش، موضوع پایداری اجتماعی در طرح اکوپارک فرحزاد که در هم‌جواری با بافت اجتماعی مسئله‌دار قرار دارد، مورد ارزیابی قرار گرفته است تا با تقویت شاخص‌هایی که در اجرای طرح نادیده گرفته شده‌اند، علاوه بر بهبود کیفیت زندگی ساکنین اطراف، سبب تقویت احساس مالکیت و مسئولیت آن‌ها نسبت به اکوپارک و پایداری طرح در بلندمدت شود.

از سال ۱۹۹۱ با مطرح شدن عنوان پارک‌های اکولوژیکی چالش جدیدی مطرح شد. چرا که با توجه هم‌زمان به مسائل محیط زیستی و فرهنگی و رعایت این ارزش‌ها سبب استقبال پیوسته مخاطبان و پایداری مکان در طول زمان شدند (مفیدی و علویزاده، ۱۳۸۹). معیار اکوپارک شاخص اکولوژیکی - محیطی است که با در نظر گرفتن اصول اکولوژیکی و تثبیت انطباق ساختار و چارچوب بدنه شهر بر زیرساخت‌های طبیعی، توانایی سازگاری با طبیعت (Noorzadeh & Malekian, 2023) و نیازهای جامعه را دارد و می‌تواند به تحقق اهداف پایداری اجتماعی به عنوان یک عنصر کلیدی در ایجاد تعادل میان نیازهای انسانی و حفاظت از منابع طبیعی و ماندگاری این طرح‌ها در بلندمدت کمک کند. پایداری اجتماعی با هدف فراهم آوردن دسترسی برابر به منابع اجتماعی (Kefayati & Mortarzadeh, 2015) به عنوان «توانایی مستمر برای عملکرد درازمدت و محیطی قابل دوام برای تعامل انسانی، ارتباطات و توسعه فرهنگی» تعریف شده است (Argento et al., 2024)؛ که

نه تنها به ایجاد فرصت‌های برابر، بلکه به ارتباطات بین افراد و گروه‌های مختلف اشاره دارد (Buyukgaċı & Arisoy, 2024) و هدف از آن شناسایی چالش‌های جامعه در بلند مدت می‌باشد و در صورتی که در طراحی پارک‌های اکولوژیکی نادیده گرفته شود، نیاز به بازنگری در طرح از طریق شاخص‌هایی می‌باشد که ثابت نیستند و در طول زمان و در زمینه‌های مختلف تغییر می‌کنند. باید در نظر داشت که افزایش شاخص‌های پایداری اجتماعی نیازمند روش‌های انعطاف‌پذیر است و ارائه یک راهکار برای بهبود شاخص‌های پایداری در هر زمان و مکان امکان‌پذیر نیست (نیک‌زاد و منصوری، ۱۴۰۳). در این پژوهش، به دلیل عدم اجماع در تعریف پایداری اجتماعی، پنج شاخص اصلی با توجه به هدف پژوهش که ارزیابی پایداری اجتماعی در پروژه اکوپارک است به همراه تعاریفشان و زیرشاخص‌های مرتبط با آن‌ها طبق منابع مختلف در جدول ۱ معرفی شد و با تحلیل منابع مختلف، نحوه ارزیابی و شناسایی این شاخص‌ها در مناظر شهری جهت ارزیابی طرح اکوپارک‌های شهری در بهره‌گیری از شاخص‌ها در جدول ۲ طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول ۱. معرفی شاخص‌های انتخابی پژوهش و زیرشاخص‌های آن‌ها

شاخص	تعریف	زیر شاخص‌ها	منابع
سرمایه اجتماعی	سرمایه اجتماعی به مفهوم چسب دهنده اجتماع، پیونددهنده گروه‌های محلی و فرامحلی برای مبارزه جمعی با مسائل اجتماعی منفی و تهدیدهای محیطی است (عشایری و همکاران، ۱۴۰۲).	مشارکت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی	(نوری و مهران، ۱۳۹۵؛ دانش‌مهر و همکاران، ۱۳۹۷؛ Kefayati & Moetezazadeh, 2015; Lau & Chaw, 2019; Buyukgaċı & Arisoy, 2024)
حس تعلق و هویت	هویت محیطی مجموعه‌ای از معانی مربوط به محیط و ارتباط با محل زندگی است که این روابط توجه فردی و اجتماعی او را به کیفیت محل زندگی افزایش می‌دهد. پیوند انسان و محیط، باعث می‌شود تا وی احساس تعلق و هویت کند (پاک‌زاد، مرادی، ۱۴۰۰).	حس تعلق خاطر، ریشه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی، ویژگی‌های بومی	(غفوریان و همکاران، ۱۳۹۶؛ نیک‌زاد و منصوری، ۱۴۰۳؛ Lau & Chaw, 2019; Buyukgaċı & Arisoy, 2024)
عدالت اجتماعی	عدالت اجتماعی، توزیع فضایی عادلانه امکانات و منابع بین مناطق مختلف و دستیابی برابر شهروندان به همه آنها است (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۹).	عدالت فضایی، بهره‌مندی اقتصادی	(حسینی و همکاران، ۱۳۹۴؛ Buyukgaċı & Arisoy, 2024; Murphy, 2012)
امنیت	در بعد عینی، امنیت، فراغت از تهدید و در بعد ذهنی احساس آرامش یا عدم احساس ترس ناشی از آن، می‌باشد (ساک، ۱۴۰۱).	ایمنی، امنیت	(غفوریان و همکاران، ۱۳۹۶؛ بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۸؛ Kefayati & Moetezazadeh, 2015; Buyukgaċı, & Arisoy, 2024)
سرزندگی	میزان حضور شهروندان در فضای شهری است (یوسف‌زاده بکاولی و صباغپور، ۱۳۹۵).	گوناگونی، فعالیت‌پذیری، وجود سکونت	(نوری و مهران، ۱۳۹۵؛ نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶؛ نیک‌زاد و منصوری، ۱۴۰۳)

جدول ۲. نحوه ارزیابی و راه‌های تحقق شاخص‌ها در مناظر شهری

شاخص	زیر شاخص‌ها	نحوه ارزیابی و شناسایی شاخص در منظر
مشارکت اجتماعی	مشارکت اجتماعی	تمایل به شرکت در فعالیت‌های گروهی و مراسم‌ها، عضویت در کانون‌ها، ارائه پیشنهادها برای حل مشکل، میل به مشورت، مشارکت در انجام خدمات عمومی (شیخی و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدی و همکاران، ۱۴۰۲).
	تعاملات اجتماعی	فعالیت‌های جمعی، معاشرت با یکدیگر و افراد غریبه، شناخت قرارگاه‌های رفتاری، مناسبت‌ها و کنش‌های اجتماعی، حضور افراد در فضاهای عمومی محله (Chen et al, 2024).
	انسجام اجتماعی	احترام افراد به حقوق یکدیگر، همکاری با هم، کمک به هنگام گرفتاری، وجود روابط دوستانه میان افراد (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱).
	اعتماد اجتماعی	میزان اعتماد به هم‌محله‌ای‌ها، دوستان، بیگانگان یا افراد کمتر آشنای اجتماع، عملکرد نهادهای اجتماعی، تمایل افراد به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و حمایت از یکدیگر (شیخی و همکاران، ۱۳۹۷؛ MacIsaac et al, 2023).
حس تعلق خاطر	حس تعلق خاطر	علاقه به زندگی در محل سکونت و همسایگان، اعتقاد به خوش‌نامی منطقه، احساس مسئولیت نسبت به محله، احساس ذهنی عمیق با گروه‌های اجتماعی، مکان‌ها، تجربیات فردی و جمعی (محمدی و همکاران، ۱۴۰۲؛ Allen Duden et al, 2024; et al, 2021).

ادامه جدول ۲.

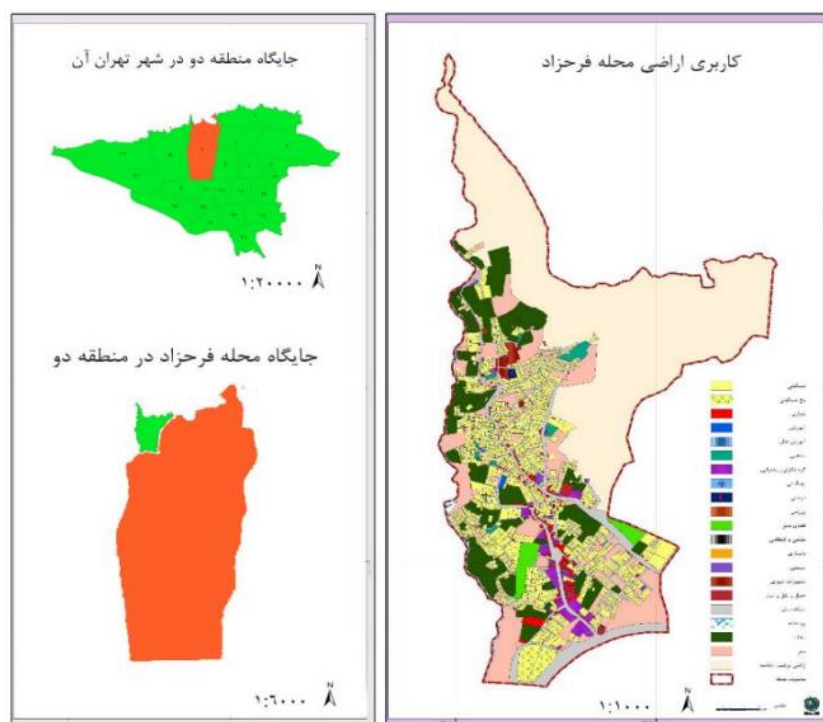
شاخص	زیرشاخص‌ها	نحوه ارزیابی و شناسایی شاخص در منظر
۱. ریشه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی	ریشه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی	وجود اثر و یادمان تاریخی در ذهن افراد، تعامل پیچیده افراد با نوعی فرهنگ، شخصیت و با یک فضای مادی و مشارکت فعال در آن، مکانی با ویژگی شاخص مذهبی یا فرهنگی، دانش عمومی، سنت‌ها، خاطرات، جشن‌های تاریخی و مذهبی و منظره مرتبط، جنبه‌های عاطفی و خاطرات، سبک‌های زندگی و معانی فرهنگی (Duden et al, 2023; 2024)
	ویژگی‌های بومی و محلی	شناخت چشم‌انداز خاص محلی در ذهن افراد جامعه، عناصر طبیعی، موقعیت جغرافیایی، شکل کالبدی اعم از طبیعی و ساخته شده توسط انسان، فعالیت‌ها، از جمله رویدادها و الگوهای عملکردی، معانی و نمادها (محمدی و همکاران، ۱۴۰۲)، (Mansour et al, 2023)
۲. عدالت فضایی	عدالت فضایی	خدمات رفاهی و تفریحی (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶؛ Murphy, 2012).
	بهره‌مندی اقتصادی	توان تأمین نیازهای اولیه و بهره‌مندی از امکانات، رضایت از وضعیت درآمدی و هزینه‌ها، افزایش فرصت‌های شغلی (Murphy, 2012)
۳. ایمنی	ایمنی	ایمنی در برابر بلایای طبیعی، مسائل ترافیکی، مکان‌های خطرناک، زباله‌های رها شده (Chen et al, 2024).
	امنیت	امنیت حاصل از حضور مردم (نظارت اجتماعی)، بررسی کاربری‌های شبانه و نحوه نورپردازی شبانه (ساکي، ۱۴۰۱).
۴. گوناگونی	گوناگونی	تنوع فعالیت‌ها و بهره‌برداران، فضای مناسب برای برگزاری مراسم مذهبی _ فرهنگی، وجود پوشش گیاهی و فضای سبز مناسب، وجود المان‌های شهری (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶).
	فعالیت‌پذیری	فضای مناسب برای اوقات فراغت و گردشگری، فضای عمومی مناسب، کاربری‌های جذاب (عبدالله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲).
۵. وجود سکونت	کیفیت مناسب ابنیه و فضاهای حرکتی، امکان زندگی برای گروه‌های متفاوت اجتماعی (نوری و مهروان، ۱۳۹۵).	

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه اکوپارک فرحزاد واقع در مناطق ۲ و ۵ شهرداری تهران (شکل ۱ و ۲) است. این بوم پارک یکی از طرح‌های نوین شهری در تهران است که با هدف بازآفرینی فضای سبز و کاهش آسیب‌های اجتماعی در شمال غربی تهران و در مسیر رودخانه فرحزاد اجرا شده است و پیش از بازسازی، با مشکلات محیط‌زیستی و آسیب‌های اجتماعی روبه‌رو بود. فاز نخست این اکوپارک با بهره‌گیری از طبیعت بکر رودخانه، تلاش کرده تا بافت طبیعی منطقه را حفظ کرده و آن را به یک فضای تفریحی و گردشگری تبدیل کند. این طرح‌ها می‌توانند گامی مؤثر در پاسخ به چالش‌های محیط‌زیستی، اجتماعی و فرهنگی شهر باشند؛ اما لازمه ماندگاری چنین طرحی در بلندمدت، آگاهی نسبت به نیازها و نگرانی‌های افرادی است که به‌نوعی با طرح در ارتباط‌اند. در این طرح شاهد حضور گردشگرانی از نقاط مختلف شهر هستیم. از طرفی در ضلع شرقی پروژه، نمی‌توان تأثیر حضور بافت روستایی که ساکنین آن از گذشته تاکنون در ارتباط با این مکان بوده‌اند را نادیده گرفت و این امر ممکن است در بلندمدت منجر به شکست طرح شود. در همین راستا این پژوهش، با بررسی ارتباط بین طرح اکوپارک فرحزاد و ساکنین هم‌جوار و بهره‌برداران سایت، پایداری اجتماعی را در طرح اکوپارک فرحزاد، مورد ارزیابی قرار داده است.

این تحقیق از نوع کاربردی است و در آن مطابق شکل ۳، ابتدا با استفاده از روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی به مطالعه مفاهیم اکوپارک، پایداری پارک‌های اکولوژیکی شهری، پایداری اجتماعی و راهکارهای ارزیابی آن پرداخته شد. سپس با استفاده از رویکرد کیفی با استخراج شاخص‌های ارائه شده از مبانی نظری و نحوه ارزیابی و شناسایی آن‌ها به بررسی و ارزیابی هر شاخص پایداری اجتماعی در محله از طریق مطالعات میدانی با مشاهده روابط و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ساکنین اطراف پروژه و گردشگران پرداخته و با استفاده از تحلیل درون متنی، کدهایی را جهت تجزیه و تحلیل داده‌های متنی استخراج کرده تا بر اساس آن‌ها، هر شاخص پایداری اجتماعی در طرح اکوپارک فرحزاد را مورد ارزیابی قرار داد. از آنجایی که ارزیابی برخی از شاخص‌های پایداری اجتماعی در یک پروژه منظرشهری در ارتباط مستقیم با نیازها و خواسته‌های ساکنین هم‌جوار آن پروژه است، بهره‌گیری از روش مصاحبه با ساکنین بافت مجاور در کنار تحلیل متخصصین امری ضروری است. به منظور انجام مصاحبه‌ها، تلاش شد تا نمونه‌ای متنوع از تمامی گروه‌های اجتماعی محله، شامل سالمندان، زنان، کودکان، جوانان، ساکنان بومی، کسبه و اعضای شورای محله، انتخاب شود. پرسش‌نامه‌ای مبتنی بر شاخص‌های شناسایی شده برای

محلّه از پیش طراحی گردید و مصاحبه‌ها بر اساس این پرسش‌ها انجام گرفت. از میان ساکنان که به‌صورت تصادفی برای مصاحبه انتخاب شدند، ۳۰ نفر مشارکت نمودند. در نهایت، داده‌های حاصل از مصاحبه با ۱۴ نفر که دارای انگیزه و اطلاعات کافی درباره محلّه و طرح موردنظر بودند و پاسخ‌هایشان جامع، مرتبط و تا حد زیادی بازتاب‌دهنده نظرهای سایرین بود و اشباع نظری حاصل شد، به روش تحلیل روایی استخراج و به‌صورت جامع گزارش شد. این تعداد طبق راهنمای برتاکس (Bertaux, 1981) تعداد قابل قبولی برای پژوهش‌های کیفی محسوب می‌شود و بر اساس، نظر هنینک و کیسر نیز مصاحبه با تعداد ۹ تا ۱۷ نفر موجب دستیابی به اشباع نظری می‌شود (Hennink & Kaiser, 2022). نکات تکمیلی ارزیابی شاخص‌ها نیز بر اساس اطلاعاتی بدست آمده که حاصل مصاحبه با برخی نگهبانان پارک، مشاهده ارتباط و رفتار گردشگران با محیط پارک و همسایگی‌ها و وضعیت آنان، مشاهده و مصاحبه با همسایگی‌های بخش رسمی بوده است.

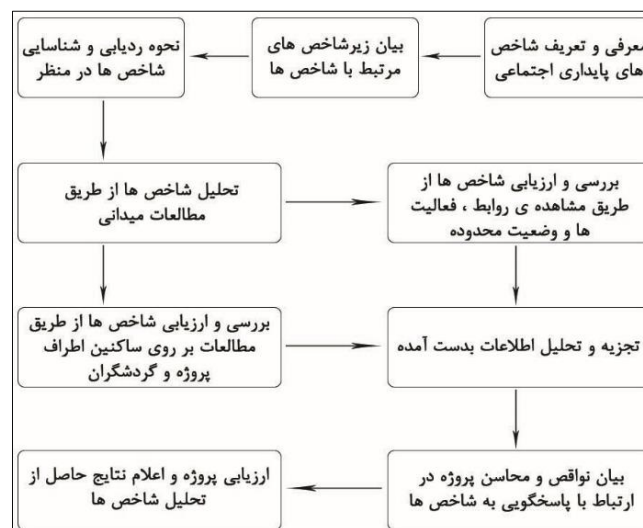

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محله فرحزاد در شهر تهران (صالحی و همکاران، ۱۴۰۱)

شکل ۲. موقعیت اکوپارک فرحزاد در محدوده (<https://arch.pratic.studio/fa/projects/farahzad-eco-park>)

در این پژوهش، کلیه مصاحبه‌ها پس از اخذ رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان به صورت صوتی ضبط شده و سپس به صورت متن پیاده‌سازی شد. در ادامه داده‌های حاصل با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل مضمون بر پایه نظام‌مندی شش مرحله‌ای براون و کلارک مورد تحلیل قرار گرفتند. منظور از مضمون، اطلاعات مهم درباره داده‌هایی است که معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰)؛ به طوری که پس از استخراج نکات خاص و متمایز مطروحه توسط پاسخگویان، کدهایی بر اساس مباحث تکراری مورد توجه مصاحبه‌شوندگان و محقق از لحاظ تاثیرگذاری بر ارزیابی شاخص در طرح استخراج شد و پس از تحلیل مضامین کدها، نحوه برخورد و پاسخگویی طرح به شاخص‌ها بیان شد.

شکل ۳. مراحل انجام و مدل مفهومی پژوهش

نتایج

برای ارزیابی پایداری اجتماعی در پروژه اکوپارک فرحزاد، از شاخص‌هایی استفاده شد که از طریق مطالعات کتابخانه‌ای (مندرج در جدول ۲) به دست آمد. یافته‌ها از طریق مطالعات میدانی با مشاهده روابط و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ساکنین اطراف پروژه و گردشگران جمع‌آوری شد. نتایج مصاحبه‌ها منطبق بر شاخص‌ها و زیرشاخص‌های معرفی شده با بهره‌گیری از روش تحلیل روایی بررسی و ارزیابی شد. پس از استخراج کدها از مضامین تکرارشونده مرتبط با هر زیرشاخص، نقاط قوت و کاستی‌های طرح مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که در ادامه به تشریح هر شاخص و یافته‌های مرتبط با آن پرداخته شده است:

سرمایه اجتماعی

مشارکت اجتماعی: در داده‌های گردآوری شده، در ارتباط با مشورت در اجرای طرح، مشارکت شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرا بسیار محدود دیده شد. به طور مثال باغدارانی که زمین‌های خود را به شهرداری واگذار کردند، به‌خاطر ناامنی‌های بیش از حد ناشی از حضور معتادین و اجبارهای شهرداری مجبور به مشارکت شدند و به گفته برخی نیز شهرداری قبل از اجرای طرح در مسجد محله نشست‌هایی با شورا داشته، اما نسبت به مواردی که در ارتباط با مردم از طرف شورا بیان شده بی‌توجه بوده و در هیچ موردی به طور مستقیم با مردم مشورتی نداشته است. مشاهده وضعیت پارک نیز نشان داد ساکنین هم‌جوار سایت تمایل به مشارکت در بهسازی، حفظ یا نگهداری آن ندارند. موردی چون ریختن زباله روی جداره‌های پارک، نصب تابلوهای اخطار درون باغات جهت عدم ورود گردشگران، آتش‌زدن دکل‌های برق جهت ایجاد حس ناامنی برای گردشگران نشان‌دهنده این موضوع است که البته بر اساس گفته ساکنین بومی، این امر توسط برخی افراد خاص، خلاف‌کاران و یا مهاجرین ساکن صورت گرفته است.

تعاملات اجتماعی: فضای پارک برای برخی از کاربران بومی و محلی بخصوص کودکان و نوجوانان، بستری برای حضور

در اجتماعی بزرگ‌تر و تعامل با هم سن و سالان شناسایی شد و جدا از مشاهده حضور و فعالیت‌هایشان در فضای عمومی پارک، گفته مصاحبه‌شوندگان، نشان از رضایت آنان از پارک در ایجاد تعاملات با یکدیگر و افراد غریبه دارد. به‌عنوان مثال، کودکان اظهار داشتند: «از زمان احداث این پارک، برای بازی و قدم‌زدن با دوستان خود به آنجا می‌رویم و گاهی با دیگر کودکان (گرددشگران) که در پارک حضور دارند، فوتبال بازی می‌کنیم.» زنان مصاحبه‌شونده بیان کردند: «همراه با دوستان و فرزندان خود برای پیک‌نیک به پارک می‌رویم.» همچنین، دو نفر از مردان که به دلیل مشغله شخصی نتوانسته بودند به پارک بروند، اشاره کردند که خانواده‌هایشان برای پیک‌نیک و دورهمی به این مکان مراجعه می‌کنند. ساکنان محلات اطراف نیز گزارش دادند که «هر هفته یا دو تا سه بار در هفته برای پیک‌نیک و پیاده‌روی خانوادگی به پارک می‌آیند» و برخی دیگر هر صبح برای ورزش به‌صورت انفرادی یا با دوستان در پارک حضور می‌یابند. حضور پررنگ افراد در فضاهای سبز و حاشیه رودخانه نشان‌دهنده تعامل فعال گرددشگران با محیط است و فعالیت‌هایی نظیر پیک‌نیک خانوادگی، گفت‌وگوهای بین‌فردی، بازی‌های گروهی کودکان، بازی با آب، و پیاده‌روی‌های انفرادی و گروهی در محدوده پارک مشاهده شد. باین‌حال، برخی از ساکنان نسبت به دسترسی دشوار از محله به پارک ابراز نارضایتی کرده و اظهار داشتند که تاکنون به این مکان مراجعه نکرده‌اند. همچنین، برخی از باغداران بومی منطقه تأکید کردند: «ما هرگز به این پارک نرفته‌ایم و قصد رفتن به آن را نیز نداریم.»

انسجام اجتماعی: حضور گروه‌های مختلف مردم با پوشش‌های متنوع محلی در کنار هم با آرامش و بدون درگیری، حضور ساکنین غیررسمی فرحزاد در کنار بومی‌ها، ساکنین رسمی و گرددشگران از نقاط مختلف شهر، بازی جمعی کودکان در محوطه در کنار خانواده و حضور افراد با سنین مختلف از سالمند تا جوانان و کودکان، نشان داد این پروژه به لحاظ بهبود کالبدی فضا توانسته ظاهراً منجر به انسجام اجتماعی میان گروه‌های متنوع شود اما نتوانسته موجب همبستگی میان استفاده‌کنندگان از فضا شود و مرز اجتماعی موجود را کاهش دهد. همچنین، نارضایتی باغداران از حضور گرددشگران در پارک، نگرانی از خطر نابودی درختانشان، و گلایه از عدم صدور مجوز برای احداث غرفه‌هایی جهت عرضه محصولات کشاورزی به گرددشگران، از مسائلی است که نیازمند بررسی دقیق‌تر است. علاوه بر این، موضوع آتش‌سوزی درختان گردوی صدساله توسط افراد معتاد و نگرانی از آسیب‌های احتمالی ناشی از رفتار بازدیدکنندگان، بر فقدان همبستگی اجتماعی میان ساکنان بومی و گرددشگران تأکید دارد.

اعتماد اجتماعی: وضعیت اعتماد به افراد، محیط پارک و نهادهای دولتی به طور دوگانه منعکس شد. ۳ نفر از مصاحبه‌شوندگان بیان کردند کودکان خودشان بدون والدین برای بازی به پارک می‌روند و این امر در خود پارک نیز مشاهده شد و خانم‌ها نیز با اطمینان دورهمی‌هایی در محیط پارک دارند و این نشان‌دهنده اعتماد خانواده به محیط پارک بعد از اجرای طرح می‌باشد. مصاحبه با گرددشگران و ساکنین محلی نیز نشان داد آنها بدون ترس از محیط غیررسمی به پارک می‌آیند و از حضور نگهبانان در پارک رضایت دارند. در مقابل، نگهبانان پارک به وجود بی‌اعتمادی، به‌ویژه پس از ساعت ۱۸ به دلیل حضور افراد بزه‌کار، اشاره کردند. آن‌ها اظهار داشتند: «پس از ساعت ۱۸، حتی خود ما نیز در معرض خطر هستیم و برای گشت‌زنی حتماً با یک همکار همراه می‌شویم.» در خصوص اعتماد به نهادهای رسمی، ۱۰ نفر از مصاحبه‌شوندگان از اقدامات شهرداری در پاک‌سازی محیط از افراد معتاد ابراز رضایت کردند. باین‌حال، برخی از ساکنان، به‌ویژه زمین‌داران و بومیان، با بی‌اعتمادی کامل اظهار داشتند: «معتادانی که پیش از اجرای پروژه اکوپارک این مکان را پاتوق خود کرده بودند، توسط خود شهرداری به اینجا آورده شدند تا ما را مجبور به فروش زمین‌هایمان کنند.»

تحلیل درون‌متنی داده‌ها: از تحلیل متن داده‌های به‌دست‌آمده و مضامین تکرارشونده در آن، از هر شاخص کدهایی مطابق شکل ۴ بدست آمد که نشان داد، در ارزیابی شاخص سرمایه اجتماعی در اکوپارک فرحزاد، مشارکت اجتماعی بیشتر جنبه نمادین داشته و نتوانسته به تولید حس تعلق و مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر شود. تعاملات اجتماعی با وجود اینکه تا حد زیادی بهبود یافته، اما این بهبود بیشتر در سطح کاربران و ساکنان موقت دیده شده تا ساکنان بومی، به‌ویژه باغداران. تداوم تعاملات اجتماعی با توجه به ظرفیت‌هایی که وجود دارد مستلزم برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی فعال‌تر است. انسجام اجتماعی به دلیل تنوع فرهنگی، اختلافات اقتصادی و تجربه‌های زیست محیطی متفاوت میان ساکنان رسمی و غیررسمی،

علی‌رغم حضور افراد در کنار هم، در سطح شکننده باقی مانده است و نیازمند سیاست‌های اجتماعی مکمل می‌باشد. از نظر **اعتماد اجتماعی** بر اساس یافته‌های پژوهش، طرح موردنظر توانسته است اعتماد اجتماعی ساکنان نسبت به بهره‌برداری از فضای پارک را تا حد قابل توجهی ارتقا دهد. باین‌حال، اعتماد به نهادهای رسمی به‌دلیل تجربیات منفی پیشین و ادراک ساکنان بومی بافت مبنی بر بی‌توجهی به نیازهایشان، در سطح پایینی قرار دارد. برای پایداری طرح، جلب رضایت و اعتماد جامعه بومی ضروری است، زیرا این امر می‌تواند امنیت شبانه پارک را بهبود بخشیده و اعتماد گردشگران به این فضا را افزایش دهد.

شکل ۴. کد مضامین تکرارشونده حاصل از تحلیل شاخص سرمایه اجتماعی

تحلیل درون‌متنی داده‌های کیفی نشان داد که شاخص سرمایه اجتماعی در اکوپارک فرحزاد به‌رغم نسبی تعاملات اجتماعی، در سایر ابعاد همچون مشارکت، اعتماد و انسجام اجتماعی ضعیف عمل کرده است. علت اصلی را می‌توان در فقدان رویکرد مشارکتی واقعی، مدیریت غیرشفاف و نبود پیوندهای اجتماعی مؤثر در سطح ملی دانست. برای تقویت پایداری اجتماعی، لازم است راهبردهای بازآفرینی منظر شهری با تأکید بر سرمایه اجتماعی، فراتر از اقدامات کالبدی بر هنجارها، نهادها و ارتباطات اجتماعی تمرکز کنند.

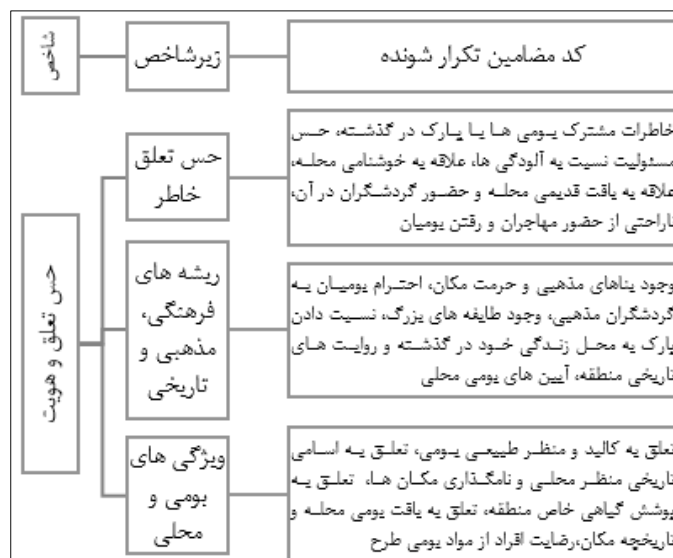
حس تعلق و هویت

حس تعلق خاطر: مصاحبه‌های انجام‌شده با ساکنان بومی محله فرحزاد که اکوپارک کنونی در گذشته بخش جدایی‌ناپذیری از زندگی روزمره‌شان بوده است، نشان‌دهنده وجود حس عمیق دلبستگی و تعلق عاطفی به این فضا است. ساکنان بومی از خاطرات نوستالژیک خود در این مکان سخن گفتند، از جمله دورهمی‌های خانوادگی، بازی‌های فوتبال و والیبال با کودکان محله در فضایی که اکنون به‌عنوان زمین‌بازی خالی در اکو پارک شناخته می‌شود، حوضچه‌های رودخانه که در گذشته به‌عنوان استخر شنا با نام «چامباره» مورد استفاده قرار می‌گرفت، ده قدیمی فرحزاد که زمانی در محدوده این اکوپارک قرار داشت، درختانی که یادگار نسل‌های پیشین بوده و اکنون از بین رفته‌اند، و چشمه‌ای که منبع تأمین آب موردنیاز ساکنان بود. همچنین، نگرانی‌های ساکنان بومی نسبت به تغییرات محله ناشی از حضور مهاجران، تخریب خانه‌هایی که در گذشته محل برگزاری مراسم شادی بود، و بدنامی محله به دلیل حضور مهاجران و افراد معتاد، حکایت از حس عمیق تعلق به گذشته این پارک دارد. این حس تعلق ریشه در خاطرات مشترک، تجربیات زیستی، و تعاملات اجتماعی در بافت محله دارد. اما تغییرات سریع در ایجاد پروژه بدون دخالت مردم، سبب گسست پیوند مردم و خاطراتشان و حس غریبگی نسبت به مکان شده است. در مورد حس تعلق به احیای فضاهای محله که می‌تواند باعث دعوت گردشگران به‌واسطه طرح اکوپارک شود ساکنان بومی به حمام خزینه‌ای قدیمی و آب‌انبار که رو به نابودی است، باغ زواران امامزاده که تبدیل به پارکینگ شده، کوچه‌های با قدمت تاریخی و چهل‌پله‌ها اشاره داشتند و تمایل به تبدیل این فضاها به فضای تاریخی گردشگری داشتند؛ اما در طرح در حال حاضر توجهی به این فضاها نشده است.

ریشه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی: وضعیت محله نشان‌دهنده ریشه‌های مذهبی غنی در مردم این محله است. به گفته ساکنین بومی معروف بودن محله به امامزاده‌هایش، مراسمات آیینی، روایت‌های محلی، درختان کهن‌سال قدیمی و مسیرهای زیارتی بخشی از لایه‌های معنایی و هویت این منطقه است همچنین به حضور قومیت‌های دیگر در حال حاضر اشاره داشتند. به گفته شورای محل: اکثر فرزادی‌های محل به‌خاطر وضعیت مهاجرین و بافت فرسوده به‌جای دیگر رفتند و قوم‌هایی که الان جزو طایفه‌های بزرگ هستند و مسجد دارند شامل: خلخال‌ها، الموتی‌ها، قوچانی‌ها، مشکین‌شهری‌ها و خود فرزادی‌ها هستند. پارک فرحزاد، در گذشته باغ و محل زندگی فرزادی‌ها بوده است باین حال در طراحی و اجرای اکوپارک فرحزاد، توجه کافی به این ریشه‌ها صورت نگرفته و بسیاری از نمادهای هویتی در فضای جدید نادیده گرفته شده‌اند.

ویژگی‌های بومی و محلی: عنصر بومی اصلی رودره فرحزاد، رودخانه آن و همچنین باغات توت و گردو است که در گذشته زندگی اطراف آن شکل گرفت و به مرور زمان به دلیل معضلات زندگی شهری دیگر رنگ‌وبوی گذشته را نمی‌داد. از ویژگی‌های بومی این محل به گفته بومی‌های قدیمی دو کوه معروف با اسامی «سولدار» و «بغل محمد» و بین این دو، جاده امامزاده داوود که «پیچ چمیک» نامیده می‌شد، درختان شاتوت و گردو، درختان چنار دویست‌ساله، خانه‌های قدیمی از سنگ و کاهگل، چهل‌پله‌ها و کوچه‌های باریک و رود دره محل زندگی ساکنین فرحزاد بوده است. بومیان همچنین بیان داشتند که تمام پارک، باغات فرزادی‌ها بوده که از دوره رضاشاه خریداری شده و هر باغ را به نام صاحب باغ می‌شناختند. بر اساس داده‌های میدانی، طراحی منظر و انتخاب مصالح در اجرای پروژه با بافت بومی محله هم خوانی دارد و توجه به بستر رودخانه، باغات و درختان نیز در طرح مشاهده شد. اما در بهره‌گیری از اسامی و عناصر بومی که در حاشیه پارک در محله دیده می‌شود در حال حاضر اقدامی صورت نگرفته است.

تحلیل درون‌متنی داده‌ها: از تحلیل متن داده‌های به‌دست‌آمده و مضامین تکرارشونده در آن، از هر شاخص کدهایی مطابق شکل ۵ به دست آمد که نشان داد، در ارزیابی شاخص حس تعلق و هویت در اکوپارک فرحزاد، از آنجایی که حس تعلق خاطر به‌شدت وابسته به ثبات نشانه‌های محیطی، تجربه زیسته و حضور در تصمیم‌گیری‌های محلی است، پروژه باوجود ایجاد فضاهای جدید، نتوانسته به‌خوبی این حس را در ساکنین تقویت کند و توجه کافی به تعلق خاطر آنان نداشته است. ریشه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی، ستون‌های اصلی هویت محلی بشمار می‌روند که نادیده‌گرفته‌شدن آن در پروژه اکوپارک سبب کاهش پیوستگی هویتی فضا و تضعیف ارتباط ذهنی و معنوی ساکنان با محیط شده است. ویژگی‌های بومی و محلی در پارک از لحاظ فرم زندگی و معماری محلی و توجه به عناصر بومی درست عمل کرده است؛ اما اقدامی که به عناصر و ویژگی‌های بومی حاشیه پارک توجه داشته باشد، انجام نشد.

شکل ۵. کد مضامین تکرارشونده حاصل از تحلیل شاخص حس تعلق و هویت

شاخص حس تعلق و هویت در پروژه اکوپارک فرحزاد، به‌رغم تلاش برای ارتقای کیفیت محیط، در بعدهای عمیق‌تر اجتماعی و فرهنگی با چالش مواجه است. طراحی بدون مشارکت محلی، بی‌توجهی به ریشه‌های فرهنگی - مذهبی علی‌رغم توجه به ویژگی‌های بومی، سبب تضعیف احساس تعلق و گسست هویتی در میان ساکنان شده است. برای تقویت پایداری اجتماعی باید فرایند بازآفرینی منظر با احترام به حافظه جمعی، هویت تاریخی و مشارکت فعال جامعه محلی انجام شود تا کاربران فراتر از یک کاربری تفریحی، آن را بخشی از «خود اجتماعی و مکانی» بدانند.

عدالت اجتماعی

عدالت فضایی: باوجود بهبود نسبی زیرساخت‌های فیزیکی و افزایش دسترسی عمومی به فضاهای باز، عدالت فضایی در پروژه به طور کامل محقق نشده است چرا که مشارکت‌کنندگان محلی به‌دشواری دسترسی به اکوپارک اشاره داشتند و از مسیرهای باریک، نبود رمپ برای ویلچر و پله‌های نامناسب گلایه داشتند و این امر در پارک به‌خصوص برای سالمندان قابل رویت است و باید از سراسیمگی و پله‌های زیاد رد شوند تا به پارک برسند. از طرفی باغدارانی از سخت‌شدن دسترسی به باغ‌شان بعد از اجرای پروژه گلهمند بودند. چندین نفر از ساکنان به عدم توجه به آن‌ها در طرح و به حاشیه رانده‌شدنشان و نادیده گرفتنشان در تصمیم‌گیری‌ها اشاره داشتند. در توزیع امکانات و زیرساخت‌ها نیز فضایی که بتوان در حد یک آب‌خوردن هم خریداری کرد وجود ندارد و سرویس بهداشتی نیز به فاصله خیلی دور تنها در یک بخش پارک قرار دارد.

بهره‌مندی اقتصادی: بر اساس دیدگاه‌های ساکنان بومی، پروژه اکوپارک نه‌تنها تأثیر اقتصادی مثبتی برای آن‌ها نداشته، بلکه زیان مالی نیز به همراه داشته است. به گفته آن‌ها: «ما نه‌تنها اجازه احداث غرفه‌ای کوچک برای عرضه محصولات کشاورزی‌مان را نداریم، بلکه باغ‌هایمان به دلیل ممنوعیت حصارکشی در معرض خطر قرار دارند.» همچنین، مسئولان محلی اظهار داشتند: «در طرح اکوپارک هیچ اقدامی برای ایجاد درآمدزایی برای ساکنان کم‌درآمد این محله انجام نشده است.» آن‌ها افزودند: «می‌توانستند با ایجاد چند غرفه، امکان فروش محصولات کشاورزی، صنایع‌دستی و خوراکی‌های محلی را برای ما فراهم کنند.»

تحلیل درون‌متنی داده‌ها: تحلیل‌های متن، باتوجه‌به کدهای استخراج شده از آن مطابق شکل ۶، نشان داد که در ارزیابی شاخص عدالت اجتماعی در اکوپارک فرحزاد، عدالت فضایی به طور کامل محقق نشده و گروه‌های مختلف با تجربه‌های نابرابر از فضا روبرو هستند. عدم دسترسی مناسب برای سالمندان و معلولان، نادیده گرفتن گروه‌های حاشیه‌نشین، عدم وجود بستر مشارکت عمومی، توزیع نابرابر خدمات، همگی نشانه ناپایداری عدالت فضایی در این پارک هستند. بهره‌مندی اقتصادی طرح نیز به‌رغم ظرفیت‌های موجود، هنوز برای جامعه محلی به شکل پایدار، عادلانه و مشارکتی شکل نگرفته است.

شکل ۶. کد مضامین تکرارشونده حاصل از تحلیل شاخص عدالت اجتماعی

شاخص عدالت اجتماعی در اکوپارک فرحزاد با وجود تلاش‌هایی در زمینه بهبود محیط کالبدی، در دو بعد اساسی عدالت فضایی و بهره‌مندی اقتصادی با ضعف‌هایی همراه بوده است. استفاده نابرابر از فضاهای عمومی و عدم بهره‌مندی اقتصادی ساکنان اصلی، به بازتولید نابرابری و تضعیف سرمایه اجتماعی منجر شده است. برای تقویت پایداری اجتماعی، لازم است طراحی و مدیریت طرح‌ها به گونه‌ای انجام گیرد که منابع فضایی و اقتصادی به طور برابر و پایدار در اختیار گروه‌های ساکن به‌ویژه گروه‌های حاشیه‌نشین قرار گیرد.

امنیت

یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه و مشاهده وضعیت پارک نشان داد که مفهوم ایمنی و امنیت در این فضا دارای ابعاد پیچیده‌ای است. در ارتباط با ایمنی فیزیکی پارک برخی اقدامات کالبدی از جمله جمع‌آوری معتادین، بهسازی مسیرها، حذف زباله‌دان‌ها و نقاط متروکه به بهبود ایمنی پارک کمک کرده‌اند و مصاحبه با گردشگران و ساکنان بومی، رضایت از حضور نگهبانان و وضعیت امنیت بعد از اجرای اکوپارک را نشان داده است. در ارتباط با رود دره نیز ساکنین محلی معتقد بودند بعد از اجرای پارک بخش‌هایی از رودخانه که نامناسب و خطرناک بود عریض شد و وضعیت بهتری پیدا کرد. با این حال مشکلاتی نیز از لحاظ ایمنی و امنیت روانی در پارک همچنان وجود دارد؛ ساکنین بومی به اسکان معتادین در جای دیگری در محله معترض بودند. گردشگران به شیب‌های تند و پله‌های نامناسب و عدم روشنایی پارک و احساس ناامنی در غروب اشاره داشتند. بافت نامناسب و آشفته حاشیه پارک که بخشی از آن تخریب شد و دیواره‌های پر از زباله سمت اسکان حاشیه‌نشین‌ها نیز حس ناامنی را در افراد ایجاد کرده است. نگهبانان پارک به وضعیت خطرناک پارک از ساعت ۱۸ به بعد اشاره کردند. در طول روز هم در بخش‌هایی که دارای دید محدود است؛ در میانه بوته‌ها، حضور معتادین و کارتن‌خواب‌ها دیده شد.

تحلیل درون‌متنی داده‌ها: باتوجه به کدهای استخراج شده از تحلیل متن مطابق شکل ۷، تحلیل‌ها نشان داد که در ارزیابی شاخص امنیت در اکوپارک فرحزاد، ایمنی کالبدی هرچند به‌صورت نسبی ارتقا یافته، اما طراحی جامع‌نگر برای گروه‌های مختلف سنی و توان جسمی رعایت نشده و برخی خطرات محیطی همچنان باقی مانده است. امنیت روانی و اجتماعی همچنان در وضعیت شکننده قرار دارد. حضور فیزیکی نیروهای امنیتی کافی نیست و باید از طریق طراحی منظر، مشارکت محلی و ایجاد حس تعلق جمعی، امنیت را از درون تقویت کرد.

شکل ۷. کد مضامین تکرار شونده حاصل از تحلیل شاخص امنیت

شاخص ایمنی و امنیت در پروژه به‌صورت نسبی در سطح کالبدی ارتقا یافته، اما در سطوح اجتماعی و ادراکی با چالش‌هایی مواجه است. برای بهبود این شاخص، لازم است طراحی منظر با رویکرد انسانی، برنامه‌های نظارت محله‌محور و تقویت پیوندهای اجتماعی در دستور کار قرار گیرد.

سرزندگی

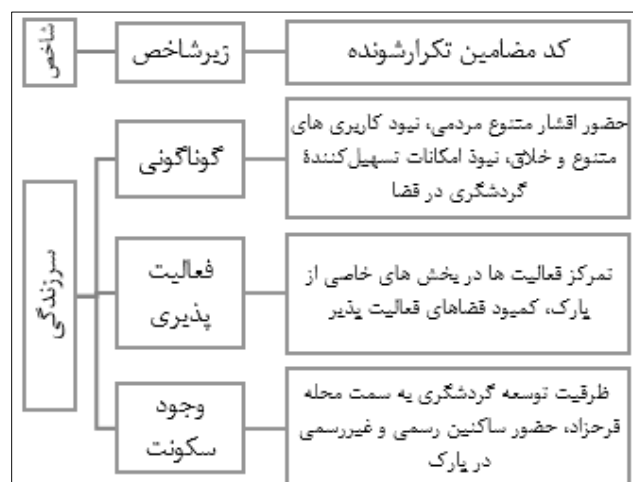
گوناگونی: تحلیل‌ها نشان داد در اکوپارک تنوع نسبی در کاربران وجود دارد. حضور طیف متنوعی از اقشار اجتماعی، از

کودکان و سالمندان تا خانواده‌ها، ورزشکاران، جوانان و گروه‌های مختلف مردم با پوشش‌های محلی که از محیط پارک به شکل‌های مختلف بهره برده‌اند گواه این موضوع است. باین حال نبود تنوع کاربری‌های متنوع به‌ویژه فضاهای بازی کودکان، امکانات تفریحی بومی و عدم تفریحات خلاق و یا حتی هیچ‌گونه بازارچه محلی یا بوفه‌ای که بتوان چیزی خرید مشاهده شد؛ بنابراین اگرچه گوناگونی اجتماعی بالاست ولی گوناگونی کارکردی و فضایی نیاز به تقویت دارد.

فعالیت‌پذیری: با مشاهده کاربران و مصاحبه با چند نفر از آنان می‌شود به ایجاد انگیزه اکوپارک برای فعالیت‌های روزمره مانند: پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری، ورزش گروهی، نشستن و گپ‌زدن، بازی‌های گروهی مثل فوتبال و والیبال و بازی با آب پی برد. باین حال این فعالیت‌ها در بخش‌های خاصی از پارک مشاهده شد و در بخش‌های پایین‌دست و یا بالادست پارک و همچنین در ساعات خاص، کاهش فعالیت و حضور افراد مشاهده شد که این موضوع می‌تواند به دلیل ضعف در ایجاد فضاهایی فعالیت‌پذیر در این نقاط و کمبود امکانات پشتیبان مانند فضاهای سرپوشیده، کافه، برنامه‌های فرهنگی یا رویدادهای محلی باشد.

وجود سکونت: از نقاط قوت اکوپارک، استقرار آن در کنار محله‌ای با بافتی تاریخی است و حمایت و رضایت ساکنین جهت توسعه گردشگری به سمت محله می‌تواند ظرفیت را برای پاسخگویی به بسیاری از شاخص‌های دیگر فراهم کند. در پارک حضور مداوم این همسایگان محلی و کودکانشان مشاهده شد. ساکنین غیررسمی بیان کردند: «ما از این پارک خیلی راضی هستیم و با دوستان و بچه‌هایمان به آنجا می‌رویم» اما دسترسی همسایگی به پارک در وضعیت نامناسب و دشواری قرار دارد و این موضوع برای آنان احساس عدم توجه را به دنبال دارد و نشان می‌دهد پروژه بیشتر برای بازدیدکنندگان طراحی شده تا خود آن‌ها. حضور مداوم ساکنین رسمی در همسایگی پارک که بسیاری از آن‌ها به حضور مداومشان جهت پیک‌نیک و ورزش اشاره داشتند توانسته محیطی فعال‌تر و سرزنده‌تر را رقم بزند.

تحلیل درون‌متنی داده‌ها: باتوجه به کدهای استخراج شده از تحلیل متن مطابق شکل ۸، سرزندگی اکوپارک فرحزاد بیش از هر چیزی ریشه در حضور طیف متنوعی از مردم و جریان طبیعی زندگی دارد. **گوناگونی** فضایی و انسانی در سطحی ابتدایی تحقق یافته اما برای رسیدن به سرزندگی پایدار، باید تنوع فعالیت‌ها در ساعات مختلف شبانه‌روز، برای گروه‌های گوناگون سنی و اجتماعی افزایش یابد. **فعالیت‌پذیری** فضا به صورت مقطعی فعال است اما استمرار، تنوع و کارکرد فرهنگی- اجتماعی آن نیازمند مدیریت پویا و مشارکت‌محور است. **وجود سکونت** به عنوان یک پشتیبان مهم برای سرزندگی بالفعل است، اما برای پایداری آن باید دسترسی آسان، مشارکت ساکنان و طراحی هم راستا با نیازهای روزمره آن‌ها تقویت شود.

شکل ۸. کد مضامین تکرارشونده حاصل از تحلیل شاخص سرزندگی

شاخص سرزندگی در پروژه اکوپارک فرحزاد تا حدودی از طریق حضور مردم، موقعیت مکانی درون محله‌ای و برخی امکانات فیزیکی ایجاد شده، اما در سه بعد گوناگونی، فعالیت‌پذیری و پیوند با سکونت نیازمند توسعه و تعمیق است. تداوم

سرزندگی فضا مستلزم برنامه‌ریزی منظم فرهنگی، افزایش امکانات چندمنظوره، فعال‌سازی مشارکت اجتماعی و ارتقای دسترسی و حس تعلق ساکنان محلی است.

بحث

یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که پروژه اکوپارک فرحزاد به‌عنوان یکی از فضاهای سبز شهری در بستر یک منطقه با پیشینه سکونتگاه غیررسمی، به‌رغم برخی دستاوردهای کالبدی، در تحقق ابعاد بنیادین پایداری اجتماعی، با چالش‌هایی مواجه بوده است.

در حوزه سرمایه اجتماعی، حضور گروه‌های مختلف و امکان تعاملات روزمره، پتانسیل بالایی برای تقویت اعتماد و شبکه‌های غیررسمی ایجاد کرده، اما نبود سازوکارهای مشارکتی در فرایندهای طراحی و تصمیم‌گیری، منجر به تضعیف اعتماد اجتماعی، انسجام محلی و تعاملات همسایگی شده است. از این منظر، پروژه نتوانسته زمینه‌ساز شکل‌گیری شبکه‌های ارتباطی پایدار و مسئولیت‌پذیری جمعی در میان ساکنان شود.

در شاخص حس تعلق و هویت، مشاهده شد به‌رغم تطابق طراحی با ویژگی‌های بومی به لحاظ کالبدی و نزدیکی فضا با سکونتگاه‌های مجاور و خاطره‌انگیزی آن برای ساکنان قدیمی، حذف یا نادیده گرفتن ریشه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی محله، به‌نوعی گسست هویتی در فضا انجامید و طرح در بازتاب معناهای فرهنگی و تقویت حس مکان ناکام مانده است.

در ارزیابی عدالت اجتماعی، مشخص گردید باوجود دسترسی آزاد همگانی و کارکردهای عمومی، در بعد بهره‌مندی اقتصادی و شمول اجتماعی (به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر) دچار کاستی است. سیاست‌های مدیریت فضا به طرد برخی از کاربران منجر شده و فرصت‌های اشتغال‌زایی برای ساکنان اصلی محله فراهم نشده است. چنین روندی در تعارض مستقیم با اصول عدالت‌محور در سیاست‌گذاری شهری قرار دارد.

شاخص امنیت و ایمنی، در دو سطح کالبدی و اجتماعی مورد ارزیابی قرار گرفت. اگرچه بهسازی فیزیکی تا حدی منجر به بهبود ایمنی محیطی شده اما نبود مشارکت اجتماعی فعال، ضعف نورپردازی، طراحی غیرفعال برخی فضاها، کالبد نامناسب حاشیه و رفتارهای کنترلی ناشی از حضور نگهبانان، موجب شده تا فضا نتواند به محیطی امن از منظر ذهنی و اجتماعی بدل شود.

در نهایت، سرزندگی فضا نیز باوجود برخی ظرفیت‌های بالقوه، از جمله مجاورت با سکونتگاه و حضور کاربران متنوع، به دلیل فقدان فعالیت‌های مستمر، تنوع ناکافی در کاربری‌ها نتوانسته به طور پایدار شکل گیرد.

برآیند این یافته‌ها نشان داد که تمرکز پروژه بیشتر بر مداخلات کالبدی بوده و غفلت از ابعاد اجتماعی و فرهنگی، منجر به ضعف در تحقق اهداف پایداری اجتماعی شده است. ازاین‌رو بازنگری در الگوهای بازآفرینی منظر شهری و حرکت به‌سوی رویکردهای مشارکتی، زمینه‌محور و چندلایه، ضرورتی انکارناپذیر در سیاست‌گذاری و مدیریت فضاهای عمومی در بافت‌های شهری حاشیه‌ای تلقی می‌شود. جدول ۳ محاسن و نواقص این پروژه را بر اساس تحلیل شاخص‌های مورد نظر در طرح اکوپارک فرحزاد مورد بررسی قرار داده است.

جدول ۳. محاسن و نواقص پروژه در پاسخگویی به شاخص‌ها

شاخص	محاسن	نواقص
سرمایه اجتماعی	- فراهم‌شدن بستر اولیه برای حضور جمعی و تعامل - بهره‌چهره و حضور هم‌زمان گروه‌های مختلف سنی و اجتماعی - دسترسی عمومی به فضاهای باز	- مشارکت محدود و صوری ساکنان در طراحی و اجرا - بی‌اعتمادی به نهادهای مسئول - انسجام اجتماعی شکننده و ضعف در سازمندی گروه‌های محلی
حس تعلق و هویت	- وجود پیشینه تاریخی و فرهنگی غنی در محله - خاطره‌انگیزی جمعی قوی برای ساکنان محلی - پیوستگی با بافت اطراف - هم‌خوانی سبک طراحی با زمینه بومی محله	- فقدان گسترش گردشگری به بافت مسکونی محله - بی‌توجهی به بازتاب مؤلفه‌های فرهنگی در طراحی فضا - حذف نشانه‌های تاریخی - کاهش حس مکان و دلبستگی ساکنان

ادامه جدول ۳.

شاخص	محاسن	نواقص
عدالت اجتماعی	- باز شدن دسترسی عموم به فضای باز و طبیعت - امکان استفاده رایگان برای همه اقشار - بهبود نسبی زیرساخت‌های خدماتی	- تبعیض در بهره‌مندی اقتصادی و عدم ایجاد فرصت اقتصادی برای ساکنان - عدم توازن در توزیع خدمات در سطح محله و پروژه
امنیت	- بهبود ایمنی کالبدی با بهسازی مسیرها، روشنایی، حذف فضاهای متروکه و اخراج معتادین - حضور فیزیکی نیروهای مراقبتی و افزایش حضور مردم	- احساس ناامنی در غروب و شب به دلیل روشنایی ناکافی - حضور افراد غریبه و بی‌هویتی فضای شبانه - کنترل انتظامی به جای رویکرد مشارکتی - نبود طراحی مبتنی بر نظارت طبیعی و قلمرو پذیری - احساس ناامنی نسبت به بافت هم‌جوار و ساعات خلوت
سرزندگی	- قرارگیری طرح در دل بافت مسکونی زنده - فعالیت‌پذیری نسبی فضا برای پیاده‌روی و ورزش - حضور خانواده‌ها و کودکان در ساعات مشخص	- نبود تنوع عملکردی (فرهنگی، آموزشی، تعاملی) - کمبود عناصر دعوت‌کننده در برخی بخش‌های ره‌اشده و بلااستفاده - تنوع کم در فعالیت‌ها و خدمات - طراحی فضا بدون در نظر گرفتن الگوهای روزمره ساکنان

نتیجه‌گیری

ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی در طراحی و کارکرد اکوپارک فرحزاد نشان داد که این فضا گرچه در برخی از زمینه‌ها مانند: ایجاد فضای باز عمومی و بهبود کالبدی فضا موفق عمل کرده، اما همچنان با چالش‌هایی بنیادین در تحقق پایداری اجتماعی مواجه است. پایداری اجتماعی به معنای ایجاد فرصت‌های برابر، تقویت پیوندهای اجتماعی، حفظ هویت محلی و ایجاد حس تعلق و امنیت برای همه گروه‌های اجتماعی است؛ مؤلفه‌هایی که در برخی ابعاد این پارک نهادینه نشده‌اند. ضعف در عدالت فضایی و اجتماعی، نادیده گرفتن نقش گروه‌های حاشیه‌ای و رویکرد کنترل‌گرایانه به فضا، مانعی جدی برای توسعه پایدار اجتماعی به شمار می‌آید.

مشارکت ناکافی ساکنان در فرایندهای طراحی و اجرا، تضعیف پیوندهای اجتماعی، بی‌توجهی به عناصر هویتی و بومی، بهره‌برداری ناعادلانه از منابع، ضعف در احساس امنیت و سرزندگی پایدار، همگی نشانه‌هایی هستند از غلبه رویکردی فیزیکی محور و بالاب‌پایین در فرایند بازآفرینی. طراحی اکوپارک فرحزاد با وجود دستاوردهای اولیه، تنها زمانی می‌تواند در مسیر پایداری اجتماعی قرار گیرد که با رویکرد عدالت‌محور، مشارکتی و زمینه‌گرا بازطراحی و بازمدیریت شود. توجه به تنوع فرهنگی، تقویت ظرفیت‌های اجتماعی محلی و بازتاب هویت مکان در طراحی، می‌تواند به تبدیل این فضا به یک الگوی موفق پایداری اجتماعی در بستر سکونتگاه‌های غیررسمی منجر شود. بر اساس این نتایج، می‌توان با طراحی مشارکت‌محور، بازنمایی هویت و فرهنگ محلی، تضمین عدالت فضایی و اقتصادی، تقویت امنیت اجتماعی با روش‌های نرم، برنامه‌ریزی برای سرزندگی پایدار و یکپارچه‌سازی مدیریت منظر به ارتقای پایداری اجتماعی در پروژه‌های مشابه دست یافت.

منابع

- افشارنیا، اعظم؛ زبردست، اسفندیار؛ طلاچی، مرتضی (۱۳۹۸). بررسی و ارزیابی طرح‌های توسعه شهری بر اساس رویکرد عدالت فضایی (نمونه موردی: طرح ساماندهی فرحزاد). فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۴ (۹)، ۵۹-۹۲.
<https://doi.org/10.22054/urdp.2021.54937.1245>
- بهزادپور، محمد؛ کربلایی حسینی غیاثوند، ابوالفضل؛ منتظر، بهناز (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های کالبدی پایداری اجتماعی در محلات قدیم و جدید شهری. معماری و شهرسازی پایدار، ۷ (۱)، ۱۷۷-۱۹۶. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2019.3636.1155>
- پاک‌زاد، سودابه؛ مرادی، علی (۱۴۰۰). بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با هویت محیطی در بین شهروندان شهر ایلام. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۲ (۴۷)، ۹۵-۱۱۰. <https://doi.org/10.30495/JUPM.2022.4143>
- حسینی، سید هادی؛ علی‌آبادی، کاظم؛ حمیدیان، علیرضا (۱۳۹۴). تحلیلی بر ارزیابی کیفیت پایداری اجتماعی در نواحی دو و سه شهر سبزوار. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۵ (۱۴)، ۴۷-۷۰. <https://doi.org/10.22111/GAIJ.2015.1913>

- خراسانی مقدم، صبا؛ یزدانفر، سید عباس؛ حسینی، سید باقر (۱۳۹۴). بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایتمندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران - فرحزاد شمال). پژوهش‌های جغرافیایی/ انسانی، ۴۷، (۱)، ۹۷-۱۱۷. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2015.51218>
- خوشقدم، فرزانه؛ رزاقی اصل، سینا (۱۳۹۵). ارائه راهبردهای ارتقای کیفیت محیطی در نوسازی بافت فرسوده فرحزاد با استفاده از روش تحلیل استراتژیک سلسله‌مراتبی (SWOT-AHP). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۲۷)، ۳۷-۵۸. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2138.html
- دانش مهر، حسین؛ کریمی، علیرضا؛ محمدی، انور (۱۳۹۷). بررسی وضعیت پایداری اجتماعی منطقه ۷ تهران با تأکید بر راهکارهای تقویت آن. مطالعات جامعه‌شناسی شهری، ۸ (۲۷)، ۱۷۵-۲۱۲. <https://sanad.iau.ir/Journal/urb/Article/1016046>
- ساکي، زهرا (۱۴۰۱). ارزیابی و سنجش عوامل امنیت زنان در پارک‌های شهری با تأکید بر امنیت محیطی (مورد مطالعه پارک عالمه اهواز). جغرافیا و روابط انسانی، ۵ (۳)، ۲۵۹-۲۸۲. <https://doi.org/10.22034/GAHR.2022.336408.1691>
- شیخی، محمد؛ جمعه‌پور، محمود؛ سجادی، افشین (۱۳۹۷). سنجش رابطه میان رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیطی و پایداری اجتماعی. دانش شهرسازی، ۲ (۴)، ۱۹-۳۱. https://upk.guilan.ac.ir/article_3281.html
- صالحی کاماردخی، سیدکامیل؛ مظفری، فردین؛ شفیعی حق‌شناس، معین؛ سلطانی تهرانی، مهرانز (۱۴۰۱). واکاوی و ارائه راهبردهای کیفیت محیطی سکونتگاه‌های پیراشهری مبتنی بر مشارکت محوری (مورد: محله فرحزاد). مجله توسعه فضاهای پیراشهری، ۴ (۱)، ۲۰۱-۲۲۰. [dor: 20.1001.1.26764164.1401.4.1.11.2.220-201](https://doi.org/10.22034/GAHR.2022.336408.1691)
- طاهرطلوع دل، محمدصادق؛ زارع، مرضیه؛ سادات، سیده اشرف (۱۴۰۰). بررسی چالش ناپایداری اجتماعی در اسکان غیررسمی مبتنی بر شاخص‌های توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: منطقه ۲ تهران محله فرحزاد). فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۰ (۳۸)، ۷۷-۹۴. [dor: 20.1001.1.20087845.1400.10.2.6.8.94-77](https://doi.org/10.22034/GAHR.2022.336408.1691)
- عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)، ۵ (۲)، ۹۸-۱۵۱. <https://doi.org/10.30497/SMT.2011.163>
- عباس‌زاده، محمد؛ عزیززاده اقدم، محمدباقر؛ اسلامی بناب، سیدرضا (۱۳۹۱). بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و آنومی اجتماعی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱ (۱)، ۱۴۵-۱۷۲. <https://doi.org/10.22059/JISR.2012.36551>
- عبدالله‌زاده، سیده مهسا؛ ارژمند، محمود؛ امین‌پور، احمد (۱۳۹۲). ابعاد پایداری اجتماعی در کالبد محله‌های سنتی ایران، نمونه موردی: محله سنگ سیاه شیراز. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۰ (۱۹)، ۳۵-۵۴. https://www.armanshahrjournal.com/article_50335.html
- عشایری، طاهار؛ جهان‌پرور، طاهره؛ تأملی، حمیدرضا؛ رقمی، فائزه (۱۴۰۲). نقش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در پیشگیری از جرم: فراتحلیل پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۹. مدیریت سرمایه اجتماعی. <https://doi.org/10.22059/JSCM.2022.351442.2360>
- غفوریان، میترا؛ افشین مهر، وحید؛ نوروزی زاده، زهرا (۱۳۹۶). بازشناسی مولفه‌های پایداری اجتماعی مؤثر بر افزایش تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی. هویت شهر، ۱۱ (۳۰)، ۳۱-۴۲. <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/795348>
- کاوه، محمد؛ رضویان، محمدتقی؛ سرور، رحیم (۱۳۹۹). نقش بازآفرینی شهری در رفع تعارضات مالکیت زمین از منظر شهروندان (مطالعه موردی: محله فرحزاد). مطالعات مدیریت شهری، ۱۲ (۴۲)، ۲۵-۳۸. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/824535>
- محمدی سرین دیزج، مهدی؛ سلامتی گبلو، شهرام؛ مهاجری نعیمی، لیلا (۱۴۰۲). ارزیابی میزان پایداری اجتماعی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه موردی: شهر اردبیل). جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، ۱۳ (۴۶)، ۱۱۵-۱۴۲. <https://doi.org/10.22111/GAIJ.2023.41846.3010>
- مفیدی شمیرانی، سید مجید؛ علوی‌زاده، الهام (۱۳۸۹). تحول رویکرد بصری به اکولوژیک در طراحی پارک‌های شهری. ماهنامه منظر، ۲ (۱۰)، ۶۰-۶۲. https://www.manzar-sj.com/article_596.html
- موحد، سپیده؛ لقایی، حسنعلی؛ حبیب، فرح (۱۳۹۴). تدوین معیارهای طراحی اکوپارک. هویت شهر، ۱۴ (۴)، ۸۹-۹۸. <https://doi.org/10.30495/hoviatshahr.2020.16782>
- مؤمن‌پور علی‌آباد، احمد؛ ذاکر حقیقی، کیانوش (۱۳۹۷). ارزیابی پایداری اجتماعی ذهنی در میان شهروندان سکونتگاه غیررسمی حصار

- امام شهر همدان. فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۳ (۳)، ۶۷۹-۶۹۶. <http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
- نسترن، مهین؛ قاسمی، وحید؛ هادیزاده زرگر، صادق (۱۳۹۲). ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرایند تحلیل شبکه (ANP). *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۴ (۳)، ۱۵۵-۱۷۳. https://jas.ui.ac.ir/article_18320.html
- نظم‌فر، حسین؛ ویسیان، محمد؛ محمدی حمیدی، سمیه (۱۳۹۶). بررسی و سنجش پایداری اجتماعی شهری با استفاده از مدل کوپراس و نرم‌افزار Lisrel مطالعه موردی: شهر اردبیل. *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹ (۳۳)، ۳۳-۴۸. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2890.html
- نوری، فاطمه؛ مهروان، عباس (۱۳۹۵). سنجش ابعاد پایداری اجتماعی در فضای فرهنگی نگارخانه (نمونه موردی: نگارخانه کلهر شهر کرمانشاه). *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۵ (۱۷)، ۲۳-۳۴. <https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-279-fa.html>
- نیک‌زاد، غزل؛ منصوری، سید امیر (۱۴۰۳). افزایش پایداری اجتماعی با احیای منظر پسا صنعت (نمونه موردی: کوره‌های آجرپزی منطقه ۱۹ تهران). *منظر*، ۱۶ (۶۶)، ۲۰-۳۱. <https://doi.org/10.22034/MANZAR.2023.365782.2208>
- یزدانی، محمدحسن؛ محمدی، چنور؛ هاشمی معصوم‌آباد، رضا (۱۳۹۹). بررسی وضعیت دسترسی به خدمات شهری با تأکید بر عدالت اجتماعی (مطالعه موردی: مناطق چهارگانه شهر اردبیل). *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه توسعه اجتماعی*، ۱۱ (۴۵)، ۱۱۷-۱۴۶. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2021.52044.1988>
- یوسف‌زاده بکاولی، مینا؛ صباغ‌پور، آرزو (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی و نقش آن در طراحی توسعه پایدار. *چهارمین همایش ملی فن‌آوری نوین صنعت ساختمان، توسعه پایدار و فن‌آوری‌های ساختمانی، دبیرخانه دائمی فناوری‌های نوین صنعت ساختمان*.

References

- Abbaszadeh, M., Alizadeh, A.MB., & Eslami Bonab, S.R. (2012). Investigating the relationship between social capital and social anomie. *Social Studies and Research*, 1 (1), 145-172. <https://doi.org/10.22059/JISR.2012.36551> (In Persian)
- Abdollahzadeh, S.M., Arjmand, M., & Aminpour, A. (2013). Dimensions of social sustainability in the structure of traditional Iranian neighborhoods, a case study: Sang Siah neighborhood of Shiraz. *Arman Shahr Architecture and Urban Planning*, 10 (19), 35-54. https://www.armanshahrjournal.com/article_50335.html (In Persian)
- Abedi, J.H., Taslimi, M.S., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2011). Theme and theme network analysis: A simple and efficient method for explaining patterns in qualitative data. *Strategic Management Thought (Management Thought)*, 5 (2), 98 - 151. <https://doi.org/10.30497/SMT.2011.163> (In Persian)
- Afsharnia, A., Zeberdast, E., & Talachian, M. (2019). Review and evaluation of urban development plans based on the spatial justice approach (case example: Farahzad organizational plan). *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning*, 4 (9), 59-92. <https://doi.org/10.22054/urdp.2021.54937.1245> (In Persian)
- Allen, K.A., Kern, M.L., Rozek, C.S., McInerney, D.M., & Slavich, G.M. (2021). Belonging: A review of conceptual issues, an integrative framework, and directions for future research. *Australian Journal of Psychology*, 73(1), 87-102. <https://doi.org/10.1080/00049530.2021.1883409>
- Argento, D., Brorström, S., & Grossi, G. (2024). Translating social sustainability goals into performance measurement practices. *Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 37(2), 175-195. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2023-0118>
- Ashayeri, T., Jahanparvar, T., Tammoli, H., & Raghmi, F. (2013). The role of social capital components in crime prevention: a meta-analysis of research from 2011 to 2019. *Social Capital Management*. <https://doi.org/10.22059/JSCM.2022.351442.2360> (In Persian)
- Behzadpour, M., Karbalaei, H.Gh.A., & Montazer, B. (2019). A comparative study of physical components of social sustainability in old and new urban neighborhoods. *Sustainable Architecture and Urban Planning*, 7 (1), 177-196. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2019.3636.1155> (In Persian)
- Bertaux, D. (1981). From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practice.

- Sage, London, 29-45.
- Buyukgaccı, S.B., & Arısoy, N. (2024). Social Sustainability in Urban Parks: Insights from Alaeddin Hill Park, Konya. *Sustainability*, 16(22), 1-15. <https://doi.org/10.3390/su16229697>
- Chen, S., Sleipness, O., Christensen, K., Yang, B., Park, K., Knowles, R., Yang, Z., & Wang, H. (2024). Exploring associations between social interaction and urban park attributes: Design guideline for both overall and separate park quality enhancement. *Cities*, 145, 104714. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104714>
- Daneshmehr, H., Karimi, A., & Mohammadi, A. (2018). Investigating the status of social sustainability in Tehran's 7th district with emphasis on strategies to strengthen it. *Urban Sociology Studies*, 8 (27), 175-212. <https://sanad.iau.ir/Journal/urb/Article/1016046> (In Persian)
- Das, M., Das, A., & Pereirac, P. (2023). Developing an integrated urban ecological efficiency framework for spatial ecological planning: A case on a tropical mega metropolitan area of the global south. *Geoscience Frontiers*, 14(1), 101489. <https://doi.org/10.1016/j.gsf.2022.101489>
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable Development*, 19 (5), 289-300. <https://doi.org/10.1002/sd.417>
- Dendena, B., & Corsi, S. (2015). The Environmental and Social Impact Assessment: a further step towards an integrated assessment process. *Cleaner Production*, 108 (A), 965-977. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.07.110>
- Duden, G.S., Reiter, J., Bauer, Ch., Haslinger, C., Mroz, M., & Rohmann, A. (2024). "Knowing My Way around" – The Role of Urban Spaces for Migrant Identity Content and Sense of Belonging in Germany. *Identity*, 25 (1), 75-96. <https://doi.org/10.1080/15283488.2024.2330909>
- Ghafourian, M., Afshinmehr, V., & Norouzizadeh, Z. (2017). Identifying the components of social sustainability that affect the increase of social interactions in residential complexes. *City Identity*, 11 (30), 31-42. <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/795348> (In Persian)
- Ghahramanpouri, H., Lamit, U., & Sedaghatnia, S. (2013). Urban social sustainability trends in Research Literature Asian. *Social Science*, 9 (4), 185-193. <https://doi.org/10.5539/ass.v9n4p185>
- Hennink, M., & Kaiser, B. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social Science and Medicine*, 292, 114523. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114523>
- Hosseini, S.H., Aliabadi, K., & Hamidian, A. (2015). An analysis on the assessment of the quality of social sustainability in areas two and three of Sabzevar city. *Geography and Urban-Regional Planning*, 5(14), 47-70. <https://doi.org/10.22111/GAII.2015.1913> (In Persian)
- Jameel, S.M., & Hussien, Sh.H. (2023). Urban parks as a green enhancement of city branding: Insights from Iraq. *ISVS e-journal*, 10 (2), 107-122. https://isvshome.com/pdf/ISVS_10-2/ISVSej_10.2.10_Sarah.pdf
- Kaveh, M., Razavian, M.T., & Sarwar, R. (2019). The role of urban regeneration in resolving land ownership conflicts from the perspective of citizens (case study: Farahzad neighborhood). *Urban Management Studies*, 12(42), 25-38. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/824535> (In Persian)
- Kefayati, Z., & Moztaizadeh, H. (2015). Developing Effective Social Sustainability Indicators in Architecture. *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*, 4 (5), 40-56. <https://bepls.com/beplsapril2015/6.pdf>
- Khorasani, M.S., Yazdanfar, S.A., & Hosseini, S.B. (2015). Study of quality of life indicators affecting the satisfaction level of residents of informal settlements (case study: Farahzad neighborhood, Tehran- Farahzad North). *Human Geography Research*, 47 (1), 117-97. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2015.51218> (In Persian)
- Khoshghadam, F., & Razzaghi-Asl, S. (2016). Presenting strategies for improving environmental quality in the renovation of the dilapidated Farahzad area using the strategic analysis hierarchy process (SWOT-AHP). *Urban Research and Planning*, 7 (27), 37-58. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2138.html (In Persian)

- Lami, I.M., & Mecca, B. (2020). Assessing social sustainability for achieving sustainable architecture. *Sustainability*, 13(1), 142. <https://doi.org/10.3390/su13010142>
- Lau, L., & Chow, P. (2019). The right to landscape: Social sustainability and the conservation of the State Theatre, Hong Kong. *Sustainability*, 11(15), 4033. <https://doi.org/10.3390/su11154033>
- Loures, L. (2015). Post-industrial landscapes as drivers for urban redevelopment: Public versus expert perspectives towards the benefits and barriers of the reuse of post-industrial sites in urban areas. *Habitat International*, 45(2), 72-81. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.028>
- MacIsaac, S., Wavrock, D., & Schellenberg, G. (2023). What holds us together? Measuring dimensions of social cohesion in Canada. *Statistical Journal of the IAOS*, 39 (3), 589-604. <https://doi.org/10.3233/SJI-230055>
- Mansour, H.M., Alves, F.B., & da Costa, A.R. (2023). A Comprehensive Methodological Approach for the Assessment of Urban Identity. *Sustainability*, 15 (18), 13350. <https://doi.org/10.3390/su151813350>
- Mersal, A. (2017). Eco city challenge and opportunities in transferring a city in to green city. *Procedia Environmental Sciences*, 37, 22-33. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2017.03.010>
- Mofidi, Sh.S.M., & Alavizadeh, E. (2010). The evolution of the visual approach to ecological in the design of urban parks. *Manzar Monthly*, 2 (10), 62-60. https://www.manzar-sj.com/article_596.html (In Persian)
- Mohammadi, S.M., Salamati, G.Sh., & Mohajeri, N.L. (2013). Evaluating the Social Sustainability of Housing in Informal Settlements (Case Study: Ardabil City). *Geography and Urban-Regional Planning*, 13 (46), 115-142. <https://doi.org/10.22111/GAIJ.2023.41846.3010> (In Persian)
- Momenpour, A.A., & Zakir, H.K. (2018). Assessment of subjective social sustainability among citizens of the informal settlement of Hesar Imam in Hamadan city. *Quarterly Scientific-Research Journal of Human Settlement Planning Studies*, 13 (3), 679-696. <http://jshsp.iaurasht.ac.ir> (In Persian)
- Movahed, S., Leghai, H., & Habib, F. (2015). Developing Ecopark Design Criteria. *City Identity*, 14 (4), 89-98. <https://doi.org/10.30495/hoviatshahr.2020.16782> (In Persian)
- Murphy, K. (2012). The Social Pillar of Sustainable Development: A Literature Review and Framework for Policy Analysis. *Sustainability Science Practice and Policy*, 8 (1), 15-29. <https://doi.org/10.1080/15487733.2012.11908081>
- Nastaran, M., Ghasemi, V., & Hadizadeh, Z.S. (2013). Evaluation of social sustainability indicators using the Analytic Network Process (ANP). *Applied Sociology*, 24 (3), 155-173. https://jas.ui.ac.ir/article_18320.html (In Persian)
- Nazmfar, H., Veisian, M., & Mohammadi, H.S. (2017). Investigating and measuring urban social sustainability using the COPRAS model and Lisrel software, a case study: Ardabil city. *Urban Research and Planning*, 9 (33), 33-48. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2890.html (In Persian)
- Nikzad, Gh., & Mansouri, S.A. (2024). Increasing social sustainability by revitalizing the post-industrial landscape (case study: brick kilns in Tehran's 19th district). *Manzar*, 16 (66), 20-31. <https://doi.org/10.22034/MANZAR.2023.365782.2208> (In Persian)
- Noorzadeh, Z., & Malekian, M. (2023). Determination and prioritization of eco-park components for sustainable urban development. *International Journal of Human Capital in Urban Management*, 8(3), 431-442. <https://doi.org/10.22034/IJHCUM.2023.03.10>
- Nouri, F., & Mehrvan, A. (2016). Measuring the dimensions of social sustainability in the cultural space of the gallery (case study: Kalhor Gallery in Kermanshah). *Haft Hesar Environmental Studies*, 5(17), 23-34. <https://haftesar.iauh.ac.ir/article-1-279-fa.html> (In Persian)
- Pakzad, S., & Moradi, A. (2011). Investigating social factors related to environmental identity among citizens of Ilam city. *Urban Research and Planning*, 12 (47), 110-95. <https://doi.org/10.30495/JUPM.2022.4143> (In Persian)
- Saki, Z. (2012). Evaluation and measurement of women's security factors in urban parks with emphasis on environmental security (case study of Alameh Park in Ahvaz). *Geography and*

- Human Relations*, 5 (3), 259-282. <https://doi.org/10.22034/GAHR.2022.336408.1691> (In Persian)
- Salehi, K.S.K., Mozaffari, F., Shafiei, H.M., & Soltani, T.M. (2012). Analysis and presentation of environmental quality strategies for peri-urban settlements based on participation (case: Farahzad neighborhood). *Journal of Peri-urban Space Development*, 4 (1), 201-220. https://www.jpusd.ir/article_150640.html (In Persian)
- Sheikhi, M., Jumepour, M., & Sajjadi, A. (2018). Measuring the relationship between citizens' satisfaction with environmental quality and social sustainability. *Danesh Ursazani*, 2 (4), 19-31. https://upk.guilan.ac.ir/article_3281.html (In Persian)
- Taher, T.M.S., Zare, M., & Sadat, S.A. (2011). Investigating the challenge of social instability in informal settlements based on sustainable urban development indicators (case study: Tehran Region 2, Farahzad neighborhood). *Quarterly Journal of Geography and Environmental Studies*, 10 (38), 77-94. dor: 20.1001.1.20087845.1400.10.2.6.8 (In Persian)
- Yang, L., Marmolejo, C., & Duarte, M.P. (2022). Quantifying the relationship between public sentiment and urban environment in Barcelona. *Cities*, 130, 3-26. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103977>
- Yazdani, M.H., Mohammadi, Ch., & Hashemi, M.A.R. (2019). Investigating the status of access to urban services with emphasis on social justice (case study: four regions of Ardabil city). *Quarterly Journal of Social Development Welfare Planning*, 11 (45), 117-146. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2021.52044.1988> (In Persian)
- Yousefzadeh, B.M., & Sabaghpour, A. (2016). Study of factors affecting social sustainability and its role in designing sustainable development, Fourth National Conference on New Construction Industry Technology. *Sustainable Development and Construction Technologies*, Permanent Secretariat of New Construction Industry Technologies. (In Persian)